Հովհաննես Թումանյան

Լոռեցի Սաքոն

I

Էն Լոռու ձորն է, ուր հանդիպակաց
Ժայռերը՝ խորունկ նոթերը կիտած՝
Դեմ ու դեմ կանգնած, համառ ու անթարթ
Հայացքով իրար նայում են հանդարտ:

Ներքանց ոտքերում՝ գազազած գալի՝
Գալարվում է գիժ Դև-Բեդը մոլի,
Խելագար թրոչում քարերի գլխով,
Փրփուր է թքում անզուսպ երախով,
Թրքում ու զարկում ժեռուտ ափերին,

Փընտրում է ծաղկած ափերը հին-հին,
Ու գոռում գիժ-գիժ.
— Վա՛շ-վի՛շ, վա՛շ-վի՛՛շ . . .

Մութ անձավներից, հազար ձներով,
Քաջքերն անհանգիստ՝ հրտպիտ ձայներով
Դևի հառաչքին արձագանք տալի,
Ծաղրում են նրրա գոռոցն ահռելի
Ու կրրկնում են գիժ-գիժ .
— Վա՛շ-վի՛շ, վա՛շ-վի՛՛շ . . .

Գիշերը լուսնի երկչոտ շողերը

Հենց որ մըտնում են էն խավար ձորը՝
Ալիքների հետ խաղում դողալով,
Անհայտ ու մռայլ մի կյանքի գալով՝
Ոգի է առնում ամեն բան էնտեղ,
Շընչում է, ապրում և մութն և ահեղ:

Էն տախտի վըրա աղոթում մի վանք:
Էն ժայռի գըլխին հըսկում է մի բերդ,
Մութ աշտարակից, ինչպես զարհուրանք,
Բուի կըռինչն է տարածվում մերթ-մերթ,
Իսկ քարի գլխից, լուռ մարդու նման,

Նայում է ձորին մի հին խաչարձան:

II

Էն ձորի միջին ահա մի տընակ:
Էնտեղ այս գիշեր Սաքոն է մենակ:
Հովիվ է Սաքոն, ունի մի ընկեր.
Սատանի նման՝ նա էլ էս գիշեր
Գընացել է տուն: Սարերի չոբա՞ն—
Գյուղիցը հեռու, հազար ու մի բան,
Ով գիտի՝ պարկում շընալի՞ր չըկար,
Ա՞ղ էր հարկավոր ոչխարի համար,
Ուզեց զոքանչի ձըվածե՞ղ ուտել,

Թե՞ նըշանածին շատ էր կարոտել—
Ոչխարը թողել՝ գնացել է տուն:

Այնինչ՝ համկալը հենց առավոտը
Դեպի սարերը քշեց իր հոտը:
Ու Սաքոն անքուն,
Թաց տրրեխները հանել է, քերել,
Գուլպան բուխարու վրրա կախ արել
Ու թինկը տրվել,
Մեն- մենակ թրթվել:

III

Թեկուզ և մենակ լինի փարախում,

Աժդահա Սաքոն ընչի՞ց է վախում:
Հապա մի նայի՛ր հրսկա հասակին,
Ո՞նց է մեկնրվել: Ասես ահագին
Կաղնրքի լինի անտառում ընկած:
Իսկ եթե տեղից վեր կացավ հանկարծ,
Գրլուխը մեխած մահակը ձեռին՝
Ձեն տարավ, կանչեց զալում շրներին
Ու բիրտ, վայրենի կանգնեց, ինչպես սար,
Էնժամ կիմանաս, թե ընչի համար
Թե՛ գող, թե՛ գազան, հենց դատարկ վախից,

Հեռու են փախչում նրրա փարախից:

Ու իրեն նրման իրեն ընկերներ
Ապրում են սիրով երեխուց ի վեր:
Աստծու գիշերը գալիս են հանդեն,
Փետ են հավաքում, վառում են օդեն,
Շրհուն ու պրկուն խառնում են իրար,
Ածում են, խաղում, խրնդում միալար . . .

IV

Բայց խուլ ու խավար օդում էս գիշեր
Մենակ է Սաքոն ու չունի ընկեր:
Բուխարու կողքին լուռ թինկը տրված

Մըտածում է նա . . . ու մին էլ հանկարծ,
Որտեղից որտեղ, էն ձորի միջին
Միտն եկան տատի զըրույցները հին . . .
Միտն եկան ու մեր Սաքոն ակամա
Սկսավ մըտածել չարքերի վըրա,
Թե ինչպես ուրախ խըմբով միասին,
Ծուռը ոտներով գիշերվան կիսին,
Թուրքերի կանանց կերպարանք առած,
Երևում են միշտ միայնակ մարդկանց . . .
Կամ ինչպես քաջքերն այրերի մըթնից,

Երբ նայում է մարդ քարափի գըլխից
Կամ թե ուշացած անցնում է ձորով,
Խաբում են, կանչում ծանոթ ձայներով,
Ու մարդկանց նըման խընջույք են սարքում,
Ջուռնա են ածում, թըմբուկ են զարկում . . .
Ու տատի խոսքերն անցյալի հեռվից
Ուրվածայն, երկչոտ հընչեցին նորից.

— Կասեն՝ Սաքո՛, մեզ մոտ արի,
Արի՛ մեզ մոտ հարսանիք.
Տե՞ս, ինչ ուրախ պար ենք գալի,

Սիրուն ջահել հարսն-աղջիկ:

Ինձ մոտ արի՝ ձվածեղ անեմ . . .
Ինձ մոտ արի՝ բըլիթ տամ . . .
Ես քո հոքիրն . . . ես քո նանն եմ . . .
Ես էլ ազիզ բարեկամ . . .

Սաքո՛, Սաքո՛, մեզ մոտ արի,
Էս աղջիկը, տե՛ս ինչ լավն ա . . .
Տե՛ս, ինչ ուրախ պար ենք գալի,
Տարա-նի-նա՛ . . . տարա-նա-նա՛՛ . . .

Ու խոլ պատկերներ տըգեղ, այլանդակ,

Անհեթեթ շարքով, խուռներամ, անկարգ,
Ծանրաշարժ եկան Սաքոյի դիմաց
Երևութք եղան, անցնում են կամաց,
Խավար ու դանդաղ, ըստվերների պես,
Չար ժըպիտներով ժանտ ու սևերես . . .

V

Սրընթաց պախրա՞, թե գայլ գիշատիչ
Շեշտակի անցավ փարախի մոտով,
Այծյա՞մը հանկարծ մոտակա ժայռից
Անդունդը մի քար գըլորեց ոտով,
Գիշերվան հովից տերև՞ն էր դողում,

Երկչոտ մուկի՞կը վազեց պուճախում,
Թե՞ ոչխարների թույլ մընչոցն էր այն,—
Սաքոյին թըվաց, թե մի ոտնաձայն

Եկավ ու կանգնեց փարախի վրրա,
Կանգնեց ու լրռեց . . .
Ականջ դրրավ նա . . .

VI

— Ո՞վ հող թափեց բուխուրակից .
Էն ո՞վ նայեց լիսածակից . . .
Էս ո՞վ կրտրից անցավ թեթև,
Շունչ է քաշում դրռան ետև . . .

— Ո՞վ ես, էհե՛յ . . . ի՞նչ ես անում.
Ի՞նչ ես լրռել, ձեն չես հանում . . .

Պատասխան չրկա . լրռության միջում
Ձորագետն է միայն մրրափած վրշշում:
— Հա՛, իմացա, Գեվոն կրլնի .
Իմ շան ահից ո՞վ սիրտ կանի . . .
Վախեցնում է . . . հա՛, հա՛, հա՛, հա՛ . . .
— Գևո՛՛ . . .
Ձեն - ձուն չկա:

Միայն ահավոր լրռության միջում

Ձորագետն է խուլ, մրրափած վրշշում:
Եվ ո՞վ կրլինի զարթուն այս ժամին .
Քրնած է աշխարհ, քրնած է քամին .
Անքուն չարքերը չեն միայն քրնած,
Վրխտում են ուրախ՝ ձորերը բրռնած,
Խավարում կազմած դիվական հանդես,
Վազում, վազվրզում ըստվերների պես,

Մինչև որ մենակ մի մարդ կըգըտնեն,
Ճիչով-քրքիջով . . . փարախը մտնեն . . .
Աչքերը հանգչող կըրակին հառած՝

Ծանըր է շնչում հովիվն ահառած,
Ու վայրի հոգին լեռնական մարդու
Ալեկոծում է կասկածն ահարկու:
— Չէ՛, քամին էր էն . .. էն գիլի շըվաք . . .
Էն աստղերն էին աչքերի տեղակ,
Որ լիսածակից ներս էին ընկել . . .
Ուզում էր վերև մըտիկ տա մեկ էլ՝
Ու սիրտ չի անում:
Ականջ է դընում . . .
Գալիս են կըրկին թեթև, կամացուկ

Դըռան ետևից փըսփըսում ծածուկ.
— Էստեղ է նա,
Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛ .
Տե՛ս-տե՛ս, տե՛ս-տե՛ս .
Նայիր էսպե՞ս,
Մըտիկ արա՞,
Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛ . . .
Սաքոն շարժվեց փըշաքաղած,
Դեպի շեմքը նայեց, դողաց . . .
Շըրը՛խկ . . . հանկարծ դուռը բացվեց,

Թուրք կանանցով տունը լըցվեց,
Տունը լըցվեց թուրք կանանցով,
Ճիչ-գոռոցով, հըռհըռոցով . . .

Ահռելի ձոր է: Մի կըտոր լուսին
Նայում է գաղտուկ, թաքչում ամպերում:
Էն մութ, ահավոր գիշերվա կիսին
Վազում է Սաքոն Լոռու ձորերում:
Չարքերը ընկած նըրա ետևից,
Հերարձակ խըմբով, ճիչ-աղաղակով՝
Հասնում են մեջքին, բռնում են թևից,

Ջարկում են, զարկու՛մ օձի մըտրակով . . .
Քաջքերն էլ այրից զուռնա-դրհոլով
Ճըչում են, կանչում ծանոթ ձայներով.

— Սաքո՛, Սաքո՛, մեզ մոտ արի,
Արի մեզ մոտ հարսանիք,
Տե՛ս՝ ինչ ուրախ պար ենք գալի՝
Սիրո՛ւն, ջահել հարսն-աղջիկ:

Ինձ մոտ արի՝ ձվածեղ անեմ . . .
Ինձ մոտ արի՝ բըլիթ տամ . . .
Ես քու հոքիրն . . . ես քու նանն եմ.. .

Ես էլ ազիզ բարեկամ . . .

VII

Սաքո՛, Սաքո՛, մեզ մոտ արի,
Էս աղջիկը, տե՛ս, ինչ լավն ա . . .
Տե՛ս, ինչ ուրախ պար ենք գալի .
Տարա-նի-նա՛ . . . տարա-նա-նա՛՛ . . .

Այնինչ Դեբեդից ալքեր են թրոչում,

Ալիքներն ելնում, ալիքներն ուռչում,
Խավարի միջին ծըփում են կայտառ՝
— Բրոնեցե՛ք, փախա՛վ Սաքոն խելագար . . .

1889-1902